

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ В ЦИФРОВУ ЕПОХУ: ВИКЛИКИ ДЛЯ АКАДЕМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДОСЛІДНИКА

У цифрову епоху змінилося не лише інформаційне середовище, а й сам підхід до знання, істини та наукового мислення. Академічна культура як цілісна система етичних норм критичного ставлення до фактів і раціонального аналізу, стикається з низкою викликів: інформаційне перевантаження, поширення фейків, знецінення наукової експертизи, маніпулятивні алгоритми тощо. Особливо це актуально в країнах, де наукова система зазнає тиску через воєнні дії, політичну нестабільність або зміну моделей фінансування науки. Порівняння національного досвіду з європейськими тенденціями дозволяє виявити спільні й унікальні аспекти академічної культури в цифрову епоху.

Метою дослідження є аналіз процесів трансформації критичного мислення дослідника в умовах цифрової інформаційної системи, зокрема в національному та європейському контексті щодо інституційних й освітніх відповідей на підтримку академічної культури в сучасних умовах.

Аналіз сучасних досліджень засвідчує посилену увагу до оновлення підходів до навчання критичного мислення в умовах цифрової трансформації. Серед основних тенденцій виокремлюється використання цифрових агентів, зокрема чат-ботів, для розвитку рефлексивного мислення через постановку запитань і моделювання діалогу. Водночас простежується зацікавлення у впровадженні генеративного штучного інтелекту як інструменту персоналізованого зворотного зв'язку, здатного стимулювати аналітичне осмислення інформації. Окрема лінія досліджень зосереджена на потенціалі сторітелінгу в цифрових медіа як засобу формування критичної оцінки змісту. Поширеною є позиція щодо необхідності інтеграції критичного мислення в усі освітні дисципліни та перегляду педагогічних стратегій у контексті взаємодії з алгоритмічними технологіями. Загалом простежується перехід до міждисциплінарного, технологічно підтриманого підходу, орієнтованого на формування цифрової гнучкості, етичної рефлексії та аналітичної автономії суб'єкта навчання.

Критичне мислення в цифровому середовищі все більше розглядається не лише як когнітивна навичка аналізу, синтезу та оцінки інформації, а й як комплексна метакомпетентність, що включає інформаційну, цифрову, етичну й соціальну складову. Особливістю дефінітивного підходу є акцент на адаптивності до алгоритмічного контенту, здатності виявляти упередження штучного інтелекту, аналізувати динамічний контекст інформації та оцінювати її вплив у міжплатформному просторі. Тоді в сучасних дослідженнях [1] критичне мислення постає як рефлексивна, діалогічна і технологічно модульована дія.

Відбувається перехід від традиційного акценту на логічне мислення та аргументацію до вміння працювати з нестабільними, змінними, візуально насиченими потоками даних, що характерно для цифрового середовища.

Змінюються також методи навчання: замість відтворення правил дедукції з'являється потреба в діяльнісному, кейс-орієнтованому, симулятивному підході, де учень або дослідник вчиться ставити запитання, перевіряти джерела, працювати з мультимодальними текстами, включно з візуальним та аудіоконтентом [2].

Усе вище сказане ставить перед академічною культурою дослідника нові завдання:

– авторство стає розмитим через широке використання засобів штучного інтелекту;

– академічна доброчесність ускладнюється, адже плагіат і фабрикація можуть бути алгоритмічно згенерованими;

– публікаційний тиск і нові цифрові метрики (наприклад, цитування в соцмережах) змінюють уявлення про наукову цінність.

Усе це вимагає нової етики наукової взаємодії, а також цифрової обізнаності як компонента академічної ідентичності [3].

В українському контексті критичне мислення дослідника формується в умовах воєнного стану, інформаційної агресії та кризової цифровізації освіти. Це вимагає не лише адаптації європейських підходів, а й розробки власних, з урахуванням психологічної стійкості, обмеженого доступу до ресурсів та високого запиту на самонавчання. Освітні ініціативи, пов'язані з LMS-платформами, цифровими симуляціями й відкритими ресурсами, свідчать про високу адаптивність системи та потребу в цілеспрямованій підтримці академічної культури у виключно складних умовах.

На основі узагальнення актуальних підходів можна окреслити коло інноваційних технологій і методик, здатних сприяти формуванню критичного мислення в умовах цифрової трансформації освіти. Серед них виокремлюються цифрові агенти, що моделюють діалог через постановку глибоких запитань; генеративні інструменти штучного інтелекту, які можуть виступати співрозмовниками або рецензентами; сторітелінг у цифровому середовищі як засіб розвитку інтерпретаційного мислення; навчальні модулі, що інтегрують критичне читання з етичною рефлексією; а також відкриті діалогові платформи для моделювання наукової взаємодії. Усі ці інструменти ефективні лише за умови їх вбудованості у цілісний педагогічний дизайн, орієнтований на розвиток аналітичної автономії, цифрової відповідальності й етики академічної комунікації.

Перспективним напрямом є створення міждисциплінарних освітніх середовищ, у яких критичне мислення розвивається як універсальна дослідницька компетентність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Favero, L., Pérez-Ortiz, J. A., Käser, T., & Oliver, N. (2024). *Enhancing critical thinking in education by means of a Socratic chatbot*. arXiv. <https://arxiv.org/abs/2409.05511>
2. Jabarian, B., & Sartori, E. (2023). *Critical thinking via storytelling: Theory and social media experiment*. arXiv. <https://arxiv.org/abs/2303.16422>
3. Pitter Sani, Muhammad Rehana Suleman (2024). *Critical thinking in the digital age: Crafting pedagogies to integrate AI and foster analytical skills*. *Unpublished manuscript or preprint*. Retrieved from

4. Warren, S. (2023). Critical thinking in higher education: Taking Stiegler's counsel on the digital. *Teaching in Higher Education*, 28(8), 1000–1014. <https://doi.org/10.1080/14681366.2023.2183983>

Дмитро Кривописин
*Сумський державний педагогічний
університет ім. А. С. Макаренка*

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ І ТЕХНОЛОГІ ШІ В ОСВІТНЬО-КУЛЬТУРНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Академічна доброчесність є невід'ємною складовою якісного освітньо-культурного простору закладу вищої освіти, що виходить далеко за межі формальних приписів і стає визначальною характеристикою академічного життя. Її значення є фундаментальним для формування атмосфери довіри, взаємоповаги та відповідальності серед усіх учасників освітнього процесу. Дотримання принципів академічної доброчесності сприяє не лише засвоєнню знань на глибокому рівні, а й вихованню особистостей, здатних до самостійного мислення та прийняття етично обґрунтованих рішень (Закон України «Про освіту», 2017). У освітньо-культурному середовищі, де цінують чесність та прозорість, академічна доброчесність виступає як непорушна етична норма, що забезпечує сталий розвиток академічної спільноти.

Однак стрімкий технологічний прогрес, особливо в сфері штучного інтелекту (далі – ШІ), вносить суттєві корективи в усталені академічні практики. З одного боку, ШІ надає безпрецедентні можливості для оптимізації навчання, автоматизації рутинних завдань та поглибленого аналізу даних у наукових дослідженнях. З іншого, його легка доступність створює серйозні ризики для академічної доброчесності, спонукаючи студентів до некритичного використання згенерованих текстів та імітації самостійної роботи.

Д. Байду-Ану (D. Baidoo-Anu) та Л. Анза (L. Ansah) зазначають, що «політики, дослідники, освітяни та експерти з технологій повинні співпрацювати та розпочати обговорення щодо того, як ці еволюціонуючі генеративні інструменти штучного інтелекту можуть бути використані безпечно та конструктивно для покращення освіти та підтримки навчання студентів» (Baidoo-Anu & Ansah, 2023).

Зазначимо, що всі сучасні здобувачі освіти (середньої та вищої) використовують генеративні моделі ШІ для виконання навчальних завдань хоча б раз, рівень усвідомлення етичних наслідків варіюється. Більша частина студентів визнає, що подання згенерованого ШІ тексту як власного є неприйнятним. Однак вважають використання ШІ для генерації тексту прийнятним у певних академічних контекстах, особливо якщо це допомагає подолати «письменницький блок» або покращити якість тексту. Школярі не повною мірою розуміють етичні наслідки використання ШІ для виконання творчих завдань і, найчастіше, готові стійко захищати «свою» роботу як результат саме їхньої наукової діяльності.